

BİR MUKAYESE DENEMESİ:

“YERALTINDAN NOTLAR” ve “AYLAK ADAM” ROMANLARINDA MODERN İNSANIN YALNIZLIĞI ve YABANCILAŞMASI

Öncelikle makalemizin konusunu oluşturan Dostoyevski'nin “Yeraltından Notlar”¹ adlı romanı ile Yusuf Atılgan'ın “Aylak Adam”² adlı romanının anlaşılabilmesi ve doğru bir yere oturtulabilmesi için bilinmesi zorunlu olan bir konu vardır ki, o da, modern dünyayı ve bugünkü insanı oluşturan şartların ana çizgileriyle bilinmesi gerektiğidir. Çünkü her iki roman da, genel itibariyle, cüz'i anlamda yaşadığı toplum içerisinde kendini kabul ettirme çabası içinde olan, külli manada ise kâinatta var olma mücadelesi veren ve böylece yaşamını anlamlandırmaya çalışan karakterlerin hikâyesini ortaya koymakta ve insan tabiatının akla ve mantığa gelmeyen, hiçbir kalıba ve düzene sığmayan ince noktalarını tespit etmeye çalışmaktadır.

Aslında aydınlanma sonrası oluşan modern dünya içerisinde ne Dostoyevski'nin “yeraltı adamı”nın ne de Yusuf Atılgan'ın “aylak adamı”nın yeri vardır. Onlar bu dünyaya, böyle bir dünyaya ait değillerdir. Bu yüzden acı çekerler, bu yüzden arayış içindedirler ve bu yüzden yabancıdırlar. Dostoyevski'nin kahramanı “19. yüzyıl insanı”dır; Atılgan'ınki 20. asır insanı. Fakat her ikisi de, modern dünyanın ve çağın bireyselleşen, özgürleşen (!), özgürleştikçe tutsaklaşan, yabancılaşan ve yalnızlaşan insanlarıdır. Bu itibarla, modern dünyayı ve modern insanı oluşturan ana noktaların tesbit edilmesi, her iki romanın da başkarakterlerinin iç dünyalarını anlamamızı kolaylaştıracak ve bazı noktaları vuzuha kavuşturacaktır.

Bilindiği gibi Ortaçağ'da Avrupa' da hâkim olan skolâstik düşünce ile birlikte kilise ve dinin insanlar ve hayat üzerindeki yoğun baskısı ve her şeyi belirleyici ve yönlendirici olma özelliği yaşamın her alanına yayılmıştı. Ancak, Avrupa için her yönüyle karanlık olan bu çağın sonlarına doğru, temeli ta Eski Yunan filozoflarından Protagoras'a dayanan, “insan her şeyin ölçüsüdür” sözü çerçevesinde, Hümanizm anlayışı yayılmaya başlamış, skolâstik düşünceye ve dine adeta bir başkaldırı teşekkül etmiştir. Avrupa'da Rönesans'ın doğuşu ve gelişmesi ile birlikte, yavaş yavaş insanı merkeze alan düşüncelerin önem kazanması ve bilim alanındaki birtakım gelişmeler, kilisenin ve dinin hayat üzerindeki belirleyici rolünün ve baskısının sona ermesine sebep olmuştur. Bu süreçte Antikite'ye dönüşle birlikte Eski Yunan klasikleri yeniden çevrilmiş ve okunmuş, Rönesans'la beraber Avrupa'da bilim ve felsefe alanlarında büyük gelişmeler sağlanmıştır.

On sekizinci yüzyıl, Avrupa'da bilim ve felsefe alanındaki gelişmelerin en yoğun yaşandığı dönem olması dolayısıyla “Aydınlanma Çağı” ve “Akıl Çağı” olarak adlandırılmıştır.³ Fakat “insan” mefhumuna hak ettiği değeri katması gereken ve onu yüksek bir yere oturtması beklenen bu gelişmeler, ümit edildiği gibi sonuçlanmamış, aksine insanı bireyselliğe, hiçliğe ve bir çıkmaza doğru götürmüştür. Üretim ve tüketimin hızla büyüdüğü, maddiyat ve bireyselliğin ön planda yer aldığı bu süreçte, makineleşme ve maddileşme ile birlikte manevi değerlerden yoksun bir insanlar topluluğu teşekkül etmiştir. Bütün bu süreç ve

¹ Dostoyevski, “Yeraltından Notlar”, İletişim Yay., İst. 2004, (Çev. Mehmet Özgül), (Tahlilde faydalanılan baskı)

² Yusuf Atılgan, “Aylak Adam”, YKY., İst. 2003, (Tahlilde faydalanılan baskı)

³ Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz: Ahmet Çiğdem, “Aydınlanma Düşüncesi”, İletişim Yay., İst. 2003

gelişmelerle birlikte ‘‘insan’’ dinden ve dolayısıyla da Tanrı’dan da yavaş yavaş uzaklaşmaya başlamış, bu uzaklaşmanın insan hayatında açmaya başladığı boşluk ise adeta yeni bir din gibi algılanmaya başlanan ‘‘bilim ve akıl’’ tarafından doldurulmaya çalışılmıştır.

Bizi, aralarında neredeyse yüz yıllık bir zaman farkı bulunan⁴ Dostoyevski’nin ‘‘Yeraltından Notlar’’ı ile Atılğan’ın ‘‘Aylak Adam’’ı arasında bir ilgi kurmaya sevkeden güç, daha çok, her iki romanın da kahramanının karakter ve düşünce yapılarındaki müştereklikle beraber, içinde buldukları topluma yabancılaşmış ve bu toplum içinde yalnız ve anlaşılamayan, kendilerini de bir türlü anlatamayan bireyler oluşlarıdır.

Bize göre bu müşterekliklerin temel sebebi, her iki kahramanı da üretmiş olan ve yukarıda ana çizgileriyle vermeye çalıştığımız tarihi süreçtir. Bu tarihi süreç, farklı kültürlerden olsalar bile modernleşmeden ve modernleşmenin ürettiği değerlerden payını almış toplumlar içerisinde öyle bireyler yaratmıştır ki, yarattığı bireylerin toplum düzeninin bir parçası olmak ya da düzen ve kuraldışı olmaktan başka bir seçenekleri yoktur. İnsanların büyük çoğunluğunun mevcut değerler sisteminin koruyucusu ve uygulayıcısı konumunda olduğu böyle bir düzende gerek Dostoyevski’nin ‘‘yeraltı adamı’’ ve gerekse Atılğan’ın ‘‘aylak adamı’’ ayrıksı bir duruşun simgesel karakterleri olarak karşımızda durmaktadırlar.

Bir tarafta insanlarla sağlıklı bir iletişim kuramayan, toplum tarafından dışlanıp anlaşılamayan ve toplumda var olma mücadelesinin olumsuz sonuçlanmasından dolayı kendini insanlardan tecrit etmiş olan yeraltı adamı, diğer tarafta insanların ikiyüzlülüğünü, sahteliğini ve değerlerinin değersizliğini görerek durmadan gerçek sevgiyi arayan, ancak bu aradığını bir türlü bulamayan Aylak Adam C... Her iki kahraman da malumdur ki toplum kurallarıyla bir türlü bağdaşamayan, uyumsuz ve yabancılaşmış bir kişiliğe sahiptir.

Psikiyatride, topluma ve insanlara yabancılaşmış ve diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler geliştiremeyen böyle kişilikler şu şekilde tarif edilmektedir: ‘‘Bazı insanlar zaman zaman toplum inançlarına ve değerlerine ters düşen davranışlarda bulunurlar. Bu davranışların önemli bir bölümü, bireylerin içsel çatışmalarından ya da biyolojik zeminli ruhsal bozukluklarından kaynaklanan ikincil klinik belirtiler olabildiği gibi, politik ya da ekonomik nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan ve klinik psikiyatrinin kapsamı dışında kalan olgulardır. Bir bölümü ise günümüzde ‘anti sosyal kişilik bozukluğu’ başlığı altında incelenen ve on dokuzuncu yüzyılın başlarından bu yana psikiyatrinin ilgi konusu olmuş olan bireyleri içerir.’’⁵

İşte hem Atılğan’ın Aylak Adamı ve hem de Dostoyevski’nin Yeraltı Adamı, psikiyatrinin bir konusunu oluşturan ve ‘‘anti sosyal kişilik’’ kavramıyla adlandırılan kişilerdir. Dostoyevski’ye göre böyle kişilerin toplum içerisinde bulunuyor olması, bir zorunluluktur. Yeraltından Notlar’ın birinci bölümünün başında bulunan ve Fyodor Dostoyevski imzalı yazıda şöyle denilmektedir:

‘‘Bu notlar da bunların yazarı da besbelli hayal ürünüdür. Bununla birlikte, toplumumuzun durumunu, yapısını göz önüne alacak olursak, bu notların yazarı gibi kişilerin aramızda bulunmasının yalnızca mümkün değil, aynı zamanda zorunlu olduğunu kabul ederiz. Benim bütün istediğim, pek yakın bir zaman öncesinin tiplerinden birini herkesin gözü önüne daha açık olarak sermektir. Bu tip, henüz tükenmemiş bir kuşağın temsilcisidir.’’⁶

Bu insan tipi, makalemizin giriş bölümünde tarihi arka planıyla ilgili genel bir malumat verilmiş olan 19. yüzyıl insanıdır. Yeraltından Notlar’da da, modernleşmeyle birlikte hayatı anlamlandırmakta güçlük çeken insanın, birbirine ve topluma karşı yabancılaşması dile getirilmektedir: ‘‘Bu yeraltı adamı kendi ‘kabuğu’ olan karanlık, iç bulandırıcı bir odada

⁴ Dostoyevski ‘‘Yeraltından Notlar’’ı 1864’te yayımlamıştır. Yusuf Atılğan’ın ‘‘Aylak Adam’’ı ise, 1959 tarihini taşımaktadır.

⁵ Engin Geçtan, ‘‘Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar’’, Remzi Kitabevi, İst., 1994, s., 275

⁶ Dostoyevski, ‘‘Yeraltından Notlar’’, İletişim Yay., İst. 2004, s., 15, (Çev. Mehmet Özgül)

oturmaktadır. Yalnız yaşar. Dostları yoktur. 'Hastayım, kötüyüm, çekici hiçbir yanımda yok,' diyor. Ama alçaklığının bilincine varmasından, gizli gizli, tadına doyumaz bir zevk duyuyor. Sevinçli pişmanlıkların, gülümseyen kinlerin, yüce korkuların öz suyunda olgunlaşıyor. 'Pis St. Petersburg geceleri'nden birinde, köşesine çekilip, gündüzleyin yaptığı tüm kötülükleri, uğradığı tüm hakaretleri düşünmeyi seviyor. Alçaklığın son sınırına vardığını, hiçbir vakit başkaları gibi bir insan olamayacağını, tamamıyla olağanüstü bir şey olduğunu, kalabalığın yanında, kalabalığın dışında bulunduğunu, evrenin bir kenarında yapayalnız kaldığını kendi kendine söylemekten garip bir zevk duyuyor. 'Ben tek başınayım, onlar hep birlikte.'"⁷

Dostoyevski'nin "yeraltı adamı"nda görülen bu anti sosyal kişilik bozukluğu ve tek başınalık "Aylak Adam"da da kendini göstermektedir: "Rahatsızsınız. Hem ne kolay rahatlıyorsunuz. İçinizde boşluklar yok. Neden ben de sizin gibi olamıyorum? Bir ben miyim düşünen? Bir ben miyim yalnız?"⁸

Bu sözler, roman kahramanlarının her ikisinin de yalnız ve her ikisinin de topluma yabancı olduğunu gösteren sözlerdir. Yalnızlık ve toplumsal yabancılaşmanın ortak bir paydayı oluşturduğu bu karakterlerin toplum içinde karşıt oldukları bir durum vardır; o da bu kişilerin iç dünyalarını oluşturan ve adeta ayrıksılıklarının bir tezahürü olarak karşımıza çıkan, "kalıplara" karşı olmak anlayışı"dır.

Yeraltı Adamı, kalıpları, insan özgürlüğünün önündeki "taş duvarlar" olarak görür. Süre giden aynılıklar içerisinde ayrı olan bir davranış veya düşünce, mutlaka bu taş duvara toslayacaktır: "Sözün gelişi, sana maymundan geldiğimizi kanıtlamışlarsa, bu gerçeği yüzünü buruşturmadan kabul edeceksin. Gövdendeki tek bir yağ damlasının senin için yüz binlerce hemcinsininkinden değerli olması gerektiği; erdem, sorumluluk, safsata, boş inanç denen şeylerin hep bu sonuca göre çözümlendiği kanıtlanırsa yine olduğu gibi kabul edeceksin, çünkü matematiğin 'iki kere iki dört eder' kesin sonucu vardır bunlarda. Hele bir karşı durmaya kalkın; 'Aman efendim, nasıl karşı çıkarırsınız? Bu, iki kere ikinin dört etmesi kadar açıktır! Doğa size danışmaz, onun sizin isteklerinizle, yasalarının hoşunuza gidip gitmediğiyle işi yoktur. Doğayı olduğu gibi, bütün sonuçlarıyla kabul etmek zorundasınız. Duvar duvardır vb. vb.' diye bağırlarlar. Aman tanrım, herhangi bir sebepten ötürü doğa yasaları ile iki kere ikinin dört ettiği hoşuma gitmiyorsa, bana ne bu yasalardan, bana ne aritmetikten? Duvarı delmeye gücüm yetmiyorsa, 'ille deleceğim' diye yırtınmam elbette; ama önümde yıkmaya gücümün yetmediği bir taş duvar bulunmasına da razı olamam."⁹

Aynı düşünce ve anlayışın, Yusuf Atılgan'ın Aylak Adam'ının da davranışlarına yön verdiğini görmekteyiz. O da tıpkı Yeraltı Adamı gibi toplumun değişmeyen ve farklılıklara tahammülü olmayan kalıplarına karşı çıkar ve ısrarla böyle bir toplum içerisinde yaşayabilmeye ve tutunabilmeye çalışır.

"Ne yamansınız dökme kalıplarınızla; bir şeyi onlara uydurmadan rahat edemezsiniz."¹⁰ diye içinden seslenir, bir Rum kızını öptükten sonra kendisine "Terbiyesiz, pis sarhoş"¹¹ diyen öteki kıza. Sonra, kılığı düzgün bir adamın sokakta simit yemesinin yasak olduğunu bildiği halde gelip geçenlerin dönüp ona bakmalarına aldırmayarak simit yemeye devam eder.¹² Sokakta kendi kendine sesli gülünemeyeceğini bilmeyenlerin olmadığı bir toplumda, kafasından geçenlere sesli bir şekilde güldüğü bir an, yine etraftaki insanların ona bakıp kaşlarını çatmaları hakkında "hep ölçülü biçimli mi davranmak gerek?"¹³ diye sorar.

⁷ Henri Troyat, "Dostoyevski", İletişim Yay., İst. 2004, s., 244, (Çev: Leyla Gürsel)

⁸ Yusuf Atılgan, "Aylak Adam", YKY., İst. 2003, s., 39

⁹ Dostoyevski, "Yeraltından Notlar", İletişim Yay., İst. 2004, s., 28-29, (Çev. Mehmet Özgül)

¹⁰ Yusuf Atılgan, "Aylak Adam", YKY., İst. 2003, s., 10

¹¹ A.g.e., s., 10

¹² A.g.e., s., 13

¹³ A.g.e., s., 18

Yılbaşı geceleri insanların hindi yemeleri gereklidir; bulamayanlar üzülür ve yılbaşı geceleri eğlenmek de zorunludur.¹⁴ Bir dilenciden sigara ister; amacı, adama sigara içmenin dilencilere yasak olduğunu bilmeyen insanların da dünyada var olduğunu öğretmek istemesidir.¹⁵ Bir kahvede müşteri olmak için sadece altı gün yeterlidir. ‘‘Yemek yediği lokantalarda garson, ‘-Ali beyin çorbası!’ ‘-Ver Ahmet beyin bayıldığını.’ diye bağırdıkça şaşırır.’’¹⁶ Bir tatlıcıda oturup sokaktan gelip geçen insanları izler. Yaptıkları davranışlar hep birbirinin aynıdır ve insanlardan yenilik beklemek saçmadır.¹⁷

İşte bütün bu örnekler –ve romanda daha birçoğu–, insanların düşünce ve davranışlarındaki alışkanlıklar ve aynılıklar arasında ayrı bir insan olarak yaşayabilmeye çabalayan Aylak Adam’ı, Yeraltından Notlar’ın kahramanı ile aynı düzlem üzerinde buluşturur. Normal insanlara göre yaşamın amacının alışkanlık ve rahatlık olduğunu düşünür Aylak Adam: ‘‘Kornasını ötekilerden başka öttüren bir şoför, çekicini başka ahenkle sallayan bir demirci bile ikinci gün kendi kendini tekrarlıyordu. Yaşamın amacı alışkanlıktı, rahatlıktı. Çoğunluk çabadan, yenilikten korkuyordu.’’¹⁸ der.

Aylak Adam’a göre olduğu gibi Yeraltı Adamı’na göre de, ‘‘kalıplar’’ normal insanlar için ‘‘iki kere ikinin dört etmesi gibi kesinlikle huzur demektir.’’¹⁹ Bu kalıplar içinde yaşamak huzurlu olmanın yegâne anahtarıdır. Ancak, gerek mizaçları dolayısıyla ve gerekse başka şartların farklı kılıp yabancılaştırdığı Yeraltı Adamı ve Aylak Adam gibi insanlar böyle bir toplum içinde asla huzuru bulamayacaklardır ve onlar yalnızlık ve yabancılaşma bir anlamda mahkûm gibidirler.

Kahramanların, yalnız, yabancı ve ayrıksı oluşlarının bir başka tezahürünü, onların gerçek bir isimlerinin olmayışlarında da görmekteyiz. Atılgan’ın Aylak Adam’ının gerçek bir adı olmayıp C diye bahsedilmesi, Yeraltı Adamı’nın ise roman boyunca adından hiç söz edilmemesi bu kişilerin toplumdaki normal insanlar gibi olmadıklarının, ayrıksılıklarının, tanımlanmamışlıklarının ve adeta bir kalıp içinde hapsolünamayan kişiliklerinin somutlaşmış birer şeklidir. Ayrıca gerçek bir isimlerinin olmayışı bize, kendileri gibi olan bütün yabancılaşmış ve yalnız insanları temsil ettikleri fikrini de düşündürmektedir.

Her iki romanın da başkişilerinin karakter yapılarına damgasını vuran ve her iki kahramanda da ortak olan toplumdaki kopmuşluk, yabancılaşma ve yalnızlık temalarının, romanda hayata geçirilişleri bakımından birtakım farklılıklar arz ettiği görülmektedir. Bunun, roman karakterlerinin mizaçlarındaki farklılıklardan kaynaklandığı iddia edilebileceği gibi, bu karakterlerin gerek tarihi ve gerekse kültürel olarak farklı toplumların şahısları olmalarından kaynaklandığı da söylenebilir.

Bu farklılıklardan dikkati çeken en önemli özellik bize göre roman karakterlerinin topluma karşı bakışları ve aldıkları tavidir. Yeraltı Adamı biliyoruz ki, yeraltına çekilmek suretiyle gerçeklerden ve toplumdaki bir nebze kaçabilmiştir. Oysa aylak adam, her an gerçeklikle, gerçeğin soğuk yüzüyle burun burunadır. Aslında iki roman da, aynı durum içerisindeki kişilerin farklı yaşam alternatiflerini oluşturmaktadır. Toplumun içinde bulunan, yabancılaşma ve farklılığı iliklerine kadar hisseden C’nin durumu, kendini toplumdaki soyutlamış olan Yeraltı Adamı’ndan bu anlamda çok daha hüznü ve trajiktir.

¹⁴ A.g.e., s., 39

¹⁵ A.g.e., s., 44

¹⁶ A.g.e., s., 58

¹⁷ A.g.e., s., 49

¹⁸ A.g.e., s., 41

¹⁹ Dostoyevski, ‘‘Yeraltından Notlar’’, İletişim Yay., İst. 2004, s., 29, (Çev. Mehmet Özgül)

Yeraltı Adamı'nın hayalleri vardır; gerçek bir sevgiye gereksinme duymaz o yüzden.²⁰ Oysa aylak adam ömrü boyunca hep gerçek sevgiyi arayacaktır. Aylar süren hayallerinden sonra toplumu ve insanları idealize edip kafasında şekillendiren Yeraltı Adamı, içinde uyanan sevinç ve coşku ile toplum içine karışmak, insanlarla kucaklaşmak ister. Aylak Adam'da ise bu hayallerin karşılığı sinema'dır. Sinemadan çoğu kez değişmiş olarak çıkar C. Ancak bu toplum, bu insanlar onu yine eski haline döndürmekte gecikmezler. Hatta bu yüzden C, bütün insanları aynı anda sinemaya sokup aynı anda dışarıya bırakmaktan söz eder komik olduğunu bilerek.

Mevcut toplumsal hayata karşı, Yeraltından Notlar'ın kahramanının ağzından dökülen sözler, tam anlamıyla Aylak Adam'ın durumunu da ifade eder niteliktedir.

Şöyle söyler Yeraltı Adamı; "(...) biz, az ya da çok, yaşamak alışkanlığını yitirmiş, aksaya aksaya yürüyen insanlarız. Hem de gerçek 'canlı yaşam'dan tiksinecek, onun lafını bile işitmek istemeyecek kadar yaşama yabancılaşmışız."²¹

Bu yabancılaşmayı Atılgan'ın kahramanının, Yeraltı Adamı'na göre çok daha sert bir biçimde yaşadığını görmekteyiz. Yeraltı Adamı, "Davranışlarımda bir başkalık görecekler diye ödüm patlıyordu. Aslında başka olmaya kim dayanabilirdi ki!"²² derken ve kendini toplumdaki soyutlayıp yalnız bir yaşamı tercih ederken, Aylak Adam bizzat toplumun içinde bulunarak yabancılaşmayı ve yalnızlığı yaşamakta; insanları, insanlar arasındaki münasebetleri gözlemleyip hayatı sorgulamaktadır. Böylece toplumun ve onu oluşturan bireylerin ikiyüzlülüğünü ya da insanları hayata bağlayan şeyin ne olduğunu Yeraltı Adamı'na göre çok daha rahat bir şekilde görüp eleştirebilmektedir.

Yeraltına çekilmeyip değerlerini yadsıdığı böyle bir toplum içinde bizzat yaşamaya devam edebilmek gücünü, Aylak Adam'ın roman boyunca sürekli aradığı "gerçek sevgi"ye ve onu bulabilmek adına yitirmediği "ümit" duygusuna borçlu olduğunu görmekteyiz. Aylak Adam; "Vız gelirsiniz bana. Alay edin bakalım. Hepinize inat, bigün bulacam onu."²³ demektedir. Ona göre insanların yaşama tutundukları sebeplerin hepsi anlamsız ve gülünçtür. Fakat hayatta gülünç olmayan bir tek yaşama sebebi vardır ki o da "gerçek sevgidir". Bu, hayatın değerli olan tek anlamı ve yaşamaya değer tek amacıdır. Şöyle söyler Aylak Adam:

"Dünyada hepimiz sallantılı, korkuluksuz bir köprüde yürür gibiyiz. Tutunacak bir şey olmadı mı insan yuvarlanır. Tramvaylardaki tutamaklar gibi. Uzanır tutunurlar. Kimi zenginliğine tutunur; kimi müdürlüğüne; kimi işine, sanatına. Çocuklarına tutunanlar vardır. Herkes kendi tutamağının en iyi, en yüksek olduğuna inanır. Gülünçlüğünü fark etmez. Kağızman köylerinden birinde bir çift öküzüne tutunan bir adam tanıdım. Öküzleri besliydi, pırıl pırıldı. Herkesin, 'Veli ağanın öküzleri gibi öküz, yoktur,' demesini isterdi. Daha gülünçleri de vardır. Ben, toplumdaki değerlerin ikiyüzlülüğünü, sahteliğini, gülünçlüğünü göreliliği, gülünç olmayan tek tutamağı arıyorum: Gerçek sevgiyi!"²⁴

Fakat Aylak Adam insan hayatını sembolize eden dört mevsimlik bu roman boyunca "gerçek sevgiyi" bir türlü bulamayacaktır. Oysa yanından geçip gitmiştir veya bir tramvayda karşılaşmıştır onunla; hatta el bile sıkışmıştır bilmeden. Kitapta B adıyla karşımıza çıkan kadındır aradığı. Roman sonunda B'nin peşinden koşarak onun bindiği otobüse yetişmeye çalışıp trajik bir biçimde otobüsü kaçıran Aylak Adam'ın macerası şu cümlelerle son bulur;

²⁰ A.g.e., s., 75

²¹ A.g.e., s., 152

²² A.g.e., s., 60

²³ Yusuf Atılgan, 'Aylak Adam', YKY., İst. 2003, s., 157

²⁴ A.g.e., s., 152-153

“Yıllardır aradığını bulur bulmaz yitirmesine sebep olan bu saçma, alaycı düzene boyun eğmiş gibi kendini koyverdi. Şimdi ona istediklerini yapabilirlerdi. Yanındaki polis kolunu sarsıp, ummadığı yumuşak bir sesle sordu:

—Ne oldu? Anlat.

—Otobüse yetişecektim...

Sustu. Konuşmak gereksizdi. Bundan sonra kimseye ondan söz etmeyecekti. Biliyordu; anlamazlardı.”²⁵

İncelememize konu olan bu romanların, -her ne kadar farklı kültürlere ait toplumların ve farklı tarihlerin ürünü eserler olsalar bile- bugünün küreselleşmiş dünyasının ve günümüz toplumunun bireylerinin içsel parçalanmışlıklarını ve toplumsal uyumsuzluklarını benzer ve farklı açılardan yansıtmaları bakımından yeniden okunup incelenmesi gereken kitaplar olduğunu düşünmekteyiz.

Şurası bir gerçektir ki, modernleşmenin insanı tutsaklaştırdığı, maddiyatın ve popüler kültürün her alana hâkim olduğu, insani değerlerin yozlaştırıldığı ve maneviyatın unutulduğu günümüz toplumlarında, yalnız ve parçalanmış kişilikleriyle varlığa ve insana yabancılaşmış olan Yeraltı Adamı ve Aylak Adam gibi kahramanlar yalnızca romanlarda var olmakla kalmayacaklardır. Böylesine yozlaşmış bir toplum ve böylesine maddileşmiş bir dünya düzeni içerisinde “gerçek sevgi”yi aramak gibi bir hastalığa (!) tutulmuş olan uyumsuz kişilikli insanlar aramızda ve günlük hayatta daima var olacaklardır.

²⁵ A.g.e., s., 159